

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО**

Кафедра економіки та менеджменту

Гуль І.Г

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ЯК НАУКА

Лекція з навчальної дисципліни
«ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ»
Для студентів спеціальності 073 Менеджмент

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні кафедри економіки
та менеджменту
«___» _____ 201__ р. протокол №___
Зав. каф. _____ Н.Ф. Павленчик

Тема 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ЯК НАУКА

План

- 1.1. Предмет економічної теорії
- 1.2. Функції економічної теорії. Економічне мислення та економічна політика
- 1.3. Методи пізнання економічних процесів і явищ
- 1.4. Економічні закони та категорії

1.1. Предмет економічної теорії

Сфера людської діяльності, що пов'язана з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням життєвих благ, називається **економікою**, або **господарством**. Відповідно, вести господарство або господарювати означає займатися питаннями виробництва, розподілу, обміну й споживання благ.

Економіка (або господарська діяльність) - основа всієї життєдіяльності людини й суспільства, адже без продукування життєвих благ будь-які інші сфери людської діяльності (приміром, політика, культура, наука, освіта тощо) були б неможливі. Образно кажучи, економіка не тільки годує й одягає людей, а й створює матеріальні умови для їх заняття мистецтвом, наукою, спортом і т.п.

Первісно економічна наука зародилася під назвою **«економія»** («*oikonomia*»). У перекладі з грецького **«економія»** означає мистецтво ведення домашнього господарства («*ойкос*» - дім, господарство, «*номос*» - учення, закон). Вперше цей термін ввів грецький поет Гесіод (VIII-VII ст. до н. е.), а в науковий оборот – давньогрецький філософ Ксенофонт (430-355 до н. е.). Дещо пізніше Аристотель (369-322 до н. е.) поділив науку про багатство на **економію** та **хремастику**. Під **економією** він розумів виробництво благ для задоволення людських потреб, а **хремастикою** («*хрема*» – майно, володіння) – мистецтво наживати достаток або діяльність, спрямовану на нагромадження багатства

Економічна наука як система понять про господарське життя, історично виникла значно пізніше під назвою **«політична економія»**. Автором цієї назви вважається французький економіст Антуан Монкретьєн який у 1615 р. видав твір «Закони суспільного господарства (Трактат політичної економії)».

Подальші змінами в реальному господарському житті суспільства сприяли розвитку предмету економічної науки. Саме бурхливий розвиток індустріалізації виробництва та посилення ролі людського фактору на ринку в кінці XIX ст. стали приводом для заміни назви теоретичної економічної науки з **«політичної економії»** на **«економікс»** (від англ. *economics* - економіка, економічна наука). Широкого вжитку термін **«економікс»** набув після виходу в світ головної праці видатного англійського економіста, фундатора неокласичної економічної науки Альфред Маршалл, під назвою **«Принципи економікс»** (1890 р.). На відмінну від класичної політичної економії, де аналізувалися переважно причинно-наслідкові і генетичні зв'язки явищ та процесів в економіці пріоритет відводиться функціональним зв'язкам.

Модифікація назви економічної науки – **«економія → політична економія → економікс»** - не стала загальноприйнятною у світі практикою. Це можна пояснити шанобливим ставленням народів до своїх видатних учених, почуттям національної гордості за їхній внесок у скарбницю світової економічної науки. У Греції заведено найменувати економічну науку **«економією»**, у Франції— **«політичною економією»**, у США та Великій Британії— **«економікс»**, а у Німеччині - **вченням про національне господарство** (назва запропонована німецькими ученими ще у середині XIX ст., сьогодні по-своєму є значущою). В Україні та в інших пострадянських країнах усю теоретичну економічну науку називають **«економічною теорією»**.

Сьогодні похідним від терміну **«економія»** став термін **«економіка»**, під яким розуміють:

- 1) сферу господарської діяльності (реальну економічну дійсність) певної країни, групи країн або всього світу;
- 2) сукупність економічних відносин між людьми у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання продукції, утворюючих певну економічну систему;
- 3) економічна наука, що вивчає національне господарство загалом, її регіонів та галузей;

4) галузь науки, що займається її пізнанням;

5) навчальну дисципліну (предмет), що викладається у закладах освіти.

Виходячи з цього можна сказати, що **економічна наука** – це сфера розумової діяльності людини, функцією якої є пізнання та систематизація об'єктивних знань про закони і принципи розвитку реальної економічної дійсності.

Предмет економічної теорії надзвичайно складний і багатогранний. Формування предмета економічної теорії представники традиційних економічних шкіл пов'язували з примноженням багатства, економічними законами, виробничими відносинами між людьми, а сучасні західні економісти - з проблемами «рідкості», «обмеженості ресурсів та ефективності їх використання», «альтернативності вибору» тощо.

Узагальнюючи сказане, можна так визначити предмет економічної теорії.

Економічна теорія – це суспільна наука, яка вивчає закони розвитку економічних систем, діяльність економічних суб'єктів, спрямовану на ефективне використання обмежених виробничих ресурсів і управління ними з метою максимального задоволення своїх безмежних потреб.

У ході свого розвитку економічна наука настільки збагатилася, що сьогодні представлена цілою системою економічних наук, у якій виділяються дві великі складові: 1) теоретична економічна наука та 2) конкретні або прикладні економічні науки.

Теоретична економічна наука представлена відповідними, відносно самостійними частинами, такими як:

Основи економічної теорії - це фундаментальна, методологічна частина економічної науки, яка вивчає економічні відносини між людьми, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ; обґрунтовує сутність і розкриває зміст економічних категорій, законів та закономірностей функціонування і розвитку економічних систем в умовах необмежених потреб і обмежених ресурсів. По своїй суті, це філософія економіки.

Мікроекономіка - вивчає закономірності поведінки окремих економічних суб'єктів (домогосподарства, підприємства, фірми) у ролі споживачів і виробників, покупців і продавців, а також функціонування різних типів ринкових структур.

Макроекономіка - вивчає економічну поведінку сукупних суб'єктів економіки, закономірності функціонування національної економіки загалом.

Мезоекономіка - вивчає окремі галузі національної економіки, проміжні системи та комплекси: воєнно-промисловий, агропромисловий, енергетичний та ін.).

Мегаекономіка (міжнародна, глобальна)- вивчає систему функціонування світової економіки загалом, міжнародні економічні зв'язки та закономірності їх розвитку.

Система конкретних (прикладних) економічних наук представлена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Система економічних наук

1.2. Функції економічної теорії. Економічне мислення та економічна політика

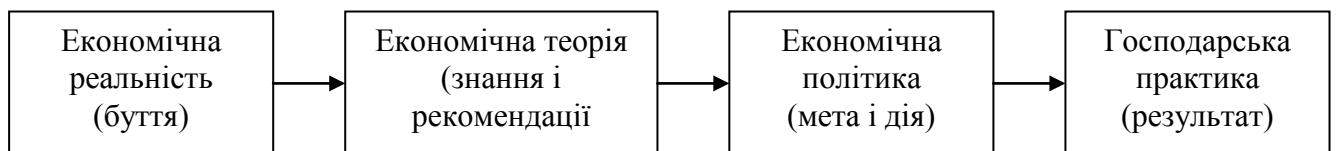
У процесі становлення і розвитку економічної теорії як науки були сформовані і її **основні функції**, зокрема:

- **пізнавальна** - полягає у тому, що вона вчить нас аналізувати явища і процеси економічного життя, встановлювати закономірності та взаємозв'язки між

ними, визначати роль та місце різних економічних суб'єктів в цілісній господарській системі;

- **методологічна** - полягає в тому, що економічна теорія виступає методологічною базою для цілої системи економічних наук, оскільки розкриває основоположні базові поняття, економічні закони, категорії, принципи господарювання, які реалізуються в усіх галузях і сферах людської діяльності;

- **практична (прикладна)** - зводиться до наукового обґрунтування економічної політики держави, розробки рекомендацій щодо застосування принципів і методів раціонального господарювання. Між економічною теорією і практикою існує тісний взаємозв'язок (рис. 1.2);

Рис.1.2. Взаємозв'язок економічної теорії і господарської практики

- **прогностична** - виявляється у розробці наукових основ передбачення перспектив соціально-економічного розвитку в майбутньому;

- **освітньо-виховна** - ґрунтується на необхідності формування в кожній людині економічного мислення й економічної культури.

Економічне мислення – це сукупність поглядів, уявлень та суджень людини про реальну економічну дійсність, які визначають її економічну культуру і поведінку.

Виділяють два види економічного мислення: **буденне і наукове**.

Буденне мислення - поверхове, однобічне і безсистемне сприйняття людиною реальних економічних процесів, на підставі чого вона робить суб'єктивні, часом помилкові, висновки і судження щодо економічних проблем.

Наукове мислення - всебічне і глибоке пізнання людиною економічної дійсності на основі використання наукових методів дослідження, що дозволяє розкрити сутність економічних процесів, об'єктивно оцінити їхню суспільну значущість і прогнозувати тенденції розвитку в майбутньому.

Економічну теорію залежно від сфери застосування поділяють на *позитивну і нормативну*.

Позитивна економічна теорія - пізнає й прогнозує об'єктивні економічні явища, формує цілісну систему наукових поглядів, гіпотез та концепцій. Позитивний погляд на економічне життя — це спроба зрозуміти його, дати наукове пояснення принципам функціонування й розвитку. Вона відповідає на запитання: «які вони є?».

Нормативна економічна теорія – це наука про раціональну поведінку людей і діяльність економічних інститутів. Нормативне судження представлене міркуваннями і висновками про те, «якою повинна бути?» економічна реальність. Такі судження або нормативні твердження зазвичай виникають на рівні обґрунтування економічної політики.

Економічна теорія виникла не сама по собі, лише заради цікавості дослідників. Вона завжди мала й має сенс як наукове підґрунтя для розроблення ефективної економічної політики керівництва країни.

Економічна політика - це система дієвих заходів держави у сфері економіки, що відображає інтереси усього суспільства та спрямована на забезпечення розвитку національної економіки та піднесення загального добробуту.

Запорукою вироблення ефективної економічної політики уряду є опора на економічну теорію, на відкриті нею економічні закони, усвідомлення яких дозволяє правильно сформулювати цілі, визначити пріоритети та завдання уряду в економічній і соціальній сферах, реалістично оцінити його стратегію й тактику дій.

1.3. Методи пізнання економічних процесів і явищ

Економічна теорія використовує широкий спектр прийомів і способів дослідження свого предмета, які й визначають зміст її методу.

Термін «метод» – слово грецького походження («*methodos*»), що в перекладі означає «шлях до чого-небудь», тобто метод – це знання того, як проходить пізнання.

Якщо предмет економічної теорії відповідає на запитання, **що ми вивчаємо?**, то метод - **як вивчаємо, якими способами та з допомогою яких засобів?**.

Тому під **методом економічної теорії** слід розуміти систему засобів, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження за допомогою яких здійснюється пізнання категорій і законів функціонування та розвитку економічних систем.

Економічна теорія застосовує як **загальнонаукові**, так і **спеціальні** для даної науки методи пізнання економічних явищ і процесів.

До загальнонаукових методів належать:

- **аналіз** - метод дослідження, що полягає в розчленуванні цілого на складові елементи;
- **синтез** - метод, що полягає в з'єднанні окремих елементів у єдине ціле;
- **індукція** - метод дослідження, при якому від знання окремих фактів йдуть до узагальнень (від часткового до загального);
- **дедукція** - метод дослідження, при якому від загальних положень, правил і законів йдуть до менш загальних положень, правил, законів (від загального до приватного);
- **спостереження** - систематичне, цілеспрямоване сприйняття об'єкта;
- **порівняння** - установлення подібності й розходження предметів і явищ дійсності;
- **наукова абстракція** - поглиблене пізнання реальних економічних процесів шляхом виокремлення основних, найсуттєвіших ознак сторін певного явища, очищених від всього випадкового, неістотного;

- **поєднання логічного та історичного методів** - передбачає пізнання економічних явищ з моменту їхнього виникнення, у процесі розвитку і зникнення, відкриття якісно нових форм виявлення економічних явищ і процесів;
- **економічний експеримент** - штучне відтворення економічних процесів і явищ з метою вивчення їх за оптимально сприятливих умов та подальшого практичного впровадження;
- **економічне моделювання** - це формалізований опис економічних процесів і явищ (за допомогою математики й економетрики), структура якого абстрактно відтворює реальну картину економічного життя.

Спеціальні методи дають можливість визначити розміри, масштаби, тенденції, динаміку розвитку економічних процесів, визначають стан та структуру економічних явищ, певну числову характеристику окремих напрямків діяльності підприємства. **До них належать:** абсолютні, відносні та середні величини, ряди динаміки, таблиці, графіки, евристичні методи, прийоми елімінування, прийоми стохастичного факторного аналізу, математичне програмування; теорія ігор та інші.

1.4. Економічні закони та категорії

Економічна теорія, пізнаючи об'єктивну економічну реальність, відриває і формулює економічні категорії та закони.

Економічна теорія використовує поняття в яких відображаються економічні ознаки предметів, процесів і явищ.

Категорії – це абстрактні логічні поняття, які характеризують процеси і явища економічного життя (гроші, товар, власність, бюджет, прибуток, ринок, попит, заробітна плата, робоча сила та інші). Кожна економічна категорія є поняттям, але не кожне поняття є економічною категорією.

Економічний закон – це основні причинно-наслідкові взаємозв'язки та взаємозалежності, які характеризують економічні процеси і явища, що постійно повторюються.

Економічні закони виникають, розвиваються і функціонують лише у процесі економічної діяльності людей – у виробництві, розподілі, обміні і споживанні.

Держава не може змінювати економічні закони, але лише може створювати передумови для розвитку об'єктивних законів шляхом зміни умов. Це досягається вдосконаленням права власності (вдосконаленням господарського механізму). Економічні закони незалежні від свідомості людей.

Економічні закони:

- закон вартості;
- закон зростання продуктивності праці;
- закон економії часу;
- закон відповідності виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил;
- закон попиту та пропозиції;
- закон зростання потреб;
- закон спадної віддачі та ін.

Економічні закони у своїй сукупності створюють **систему економічних законів** яка включає в себе **всезагальні, загальні, специфічні і стадійні** закони.

Всезагальні закони функціонують у всіх економічних системах (закон зростання продуктивності праці, закон зростання потреб та ін.).

Загальні закони - функціонують у кількох економічних системах, де існують для них відповідні економічні умови (закони ринкової економіки).

Специфічні закони - функціонують лише у межах однієї економічної системи.

Стадійні закони - функціонують на окремих стадіях певної економічної системи (становлення, зрілості чи занепаду).

Визначають **три рівні використання** економічних законів:

- ***науково-теоретичний*** – дається наукове тлумачення економічних законів і створюються концепції розвитку економіки;

- *державно-управлінський* - державна влада, спираючись на закони економічної теорії і провідні концепції, розробляє відповідні правові закони та положення, визначає програми економічного розвитку та форми і засоби виконання їх;

- *практичний* - використання економічних законів у практиці господарювання економічних суб'єктів.